

דף מה

באורים ציונים ופרפראות

'הנכרים העובדים את ההרים' – בכל המסכת לא נמצא (עפ"י בדיקת מחשב) במשנה או בשאר מאמרים, לשון 'נכרי / נכרים' אלא 'עובד/י כוכבים' – חוץ מזה. [ובר"ף הגרסה 'עובדי כוכבים'].
וכנראה משום המצנזורים המבקרים לא נכתב לשון 'נכרי', ורק כאן שמדובר על העובדים להרים ולגבעות, שלא היה הדבר מצוי בין הגויים שבסביבתם, לא נמנעו מלכתוב 'נכרים'.

'ר' יוסי הגלילי אומר... אמר ר' עקיבא, אני אובין ואדון לפניך...' – כתבו בתוס', אע"פ שר' יוסי הגלילי מוזכר בכמה מקומות לפני ר' עקיבא, לא היה גדול ממנו בשנים, אלא תלמיד-חבר היה לרע"ק ורך בשנים ממנו. (וע"ע במצוין ביוסף דעת ב"מ ד אודות הזכרת חכמים שלא כפי סדרם הכרונולוגי).
ויש מי שכתב לפרש דבריהם להפך, שרבי עקיבא הרב הוא היה רך בשנים יותר מריה"ג (יבין שמועה כלל ש. וכנראה הבין כך בספר 'משכיל לדוד' פרשת בא). אך מלבד שאין הלשון בתוס' מורה כן, עוד צריך לומר לפי זה שריה"ג נכנס ללמוד תורה בגיל מאוחר מאד, שהרי רע"ק החל ללמוד בגיל ארבעים. וזה לא שמענו. וכן העיר על דבריהם ה'כנסת הגדולה' בכללי התלמוד (יה. עפ"י מגדים חדשים ברכות ג).
ולשון 'אובין ואדון לפני ר' שאמר רע"ק – אפשר לפרשה גם כלפי תלמיד-חבר. או אפשר שאין כוונתו 'לפניך' כלפי ריה"ג, אלא לפני כל אחד ואחד [כפי שמצוי לפנות בלשון נוכח ללומד; 'צא ולמד', 'או כלך לדרך זו...']. ואולם בתוס' להלן (מו. ד"ה אמר) משמע קצת שלפניך קאי אריה"ג.

'כל מקום שאתה מוצא הר גבוה וגבעה נשאה ועץ רענן – דע שיש שם עבודת כוכבים' – בתלמוד הירושלמי (מובא בתוס') הקשו: היאך נבנה בית הבחירה בהר המוריה? והסיקו כי על פי נביא נבנה שם – כדבר גד הנביא. כלומר, כך נאמר להם מפיו שבהר הזה מעולם לא היתה בו עבודה זרה (רמב"ן מו:). וכיצד נסבב דבר זה ע"י מסבב הסיבות? – על ידי ארונה היבוס, שעשה מקום זה לגרנו ולאוצר תבואתו, ובהיותו למלך על היבוס היה סיפק בידו לשמור המקום מכל משמר, עד שאיש מאנשי הארץ לא העז להעמיד שם עבודה-זרה. וכך נשמר המקום בגזרת א-ל עליון, אשר בחר בהר הטוב הזה לבנות שם בית מקדשו.

זהו פשר הדבר שבתפילות ה'הושענות', בתפילה העוסקת בבית המקדש, 'הושענא אבן שתיה, בית הבחירה...'. אנו מציינים: 'גורן ארנן' – ומה שבח יש בכך שהיה באותו מקום גורן לארונה? אלא יש כאן שבח יחודו של מקום זה, שהיה שמור מכל טומאה על ידי היותו גורן לארנן מלך יבוס – ללמדנו דרכי ההשגחה העליונה לשמירת קדושת המקום וטהרתו (לקט שיחות מוסר (לגרי"א שר) ח"ב עמ' קלד).
[בשו"ת עמודי אור (קטו, כב) פלפל לפרש 'על פי נביא' – שהנביא העיד שהוא המקום ששכן עליו הכבוד אצל אברהם, וכיון שכבר הקדישו אברהם לשמים וגם ירושלים לא נחלקה לשבטים, הרי גם אם עבדו שם הגויים, אין אדם אוסר דבר שאינו שלו].

ע"ע משך חכמה וירא, עה"פ 'העלהו שם לעולה'.

– לכך היו עובדים לאליליהם על ההרים והגבעות, כי מקומות אלו אין בהם ישוב ולא מעבר לבני אדם, ולכך עיקר משכנם של רוחות הטומאה היה באותם מקומות [וכמו שאמרו (בחולין מ) בזובח ל'גאד דהר'

– כי שם עיקר חגית השר וממשל רוח הטומאה היא] (עפ"י יערות דבש ח"א א ד"ה אמנם הענין).

(ע"ב) 'מיבעי ליה לעוקר עבודת כוכבים, שצריך לשרש אחריה' – וכן הוא בכל מידות רעות ומחשבות זרות; אין די לעקור ברובד החיצוני אלא צריך לשרש אחריהם, כלומר לעקור את הגורמים הנסתרים שהביאוהו למעשים הרעים. ובאם לא ישרש, הרי תצמח מזה 'עבודה זרה' חדשה (עפ"י נועם אלימלך שופטים; נועם מגדים שמיני; תפארת שלמה נחמו. וע"ע אור המאיר ראה; ערבי נחל דרוש ב לשבת שובה).

– מבואר בדברי הפוסקים שדין זה אמור רק בארץ ישראל, אבל בחו"ל אין מצוה לשרש אחריה (ערמב"ם עכו"ם ז, א; ריטב"א קדושין לו; ט"ז ונקה"כ יו"ד סוס"י קמו).

ויש ליתן טעם לשבח בדבר, על פי מה שאמרו (בחולין יג): גויים שבחו"ל לאו עובדי עבודה זרה הן אלא מנהג אבותיהם בידיהן. כלומר, עבודה זרה שבחו"ל אינה עבודה אמיתית אלא חיצונית, בחינת 'מלומדה'. משא"כ בארץ ישראל לא יתכן בה מידה זו אלא הכל שרשי ופנימי. ושבתה של הארץ היא ולא גנותה, וכענין שאמרו (בכתובות קי): כל הדר בא"י דומה כמי שיש לו אלוה וכל הדר בחו"ל דומה כמי שאין לו אלוה – כי כשהאדם זוכה לאור האמת, אזי בא"י היא עבודה אמיתית ופנימית, משא"כ בחו"ל. ומטעם זה עצמו אם ח"ו נפל האדם במהמורות של ע"ז, אזי בחו"ל אין זה אלא חיצונית ו'מלומדה' משא"כ בארץ ישראל. הלכך בחו"ל שאין שם שרשים אלא ענפים, אין שייך לבטל יצר ע"ז לגמרי, אבל בארץ ישראל שייך לשרש אחריה, כי שם השרשים (עפ"י דרשות בית ישי ח"א כג עמ' קסב, וח"ב נג, ג עמ' סא).

'לכנות לה שם' – וכל שכן שאסור להזכיר הקדשים של הנוצריים כדרך שמזכירין הם בלשון קדושה. וזה ברור' (ריטב"א. ונראה שאין בכלל זה כשאומרים 'קדושיהם'. כן נמצא בראשונים). המדקדקים, בהזכיר שמות מקומות, אינם אומרים 'סאן...' אלא מכנים.

ורבי יוסי בר' יהודה, לשרש אחריה מנא ליה? נפקא ליה מואבדתם את שמם מן המקום ההוא. ורבנן – ההוא לכנות לה שם... – נראה שר' יוסי בר' תרתי יליף מינה, מ'ואבדתם את שמם' למד לכנות לה שם. ומ'מן המקום ההוא' למד לשרש אחריה, שלא יהא לה שארית באותו מקום כל עיקר.

*

'... וענין 'זבחי מתים' – כי כל מאכל שהוא המקיים חיות האדם, ע"כ יש בו כח חיות שעל ידי זה יוכל להתקיים חיות האדם האוכלו – 'ואתה מחיה את כולם' – והוא הניצוצין-קדישין שמעלין בכל אכילה. ואפילו דברים האסורים, יש בהם איזה ניצוצות קדושות המחי' אותם אלא שהוא שם אסור בבית האסורים, שאין יכול לצאת משם, דעל כן נאסרה אכילתו עד עת קץ דהש"י מתיר אסורים, וזה יהיה בביאת משיח בסעודת לוי'תן, שיבוער רוח הטומאה מן הארץ. וואף בעולם הזה אפשר לפעמים שיתוקן ע"י תערובות, שמתבטל ושב להיתר, ודבר זה צריך שיהיה שלא מדעת וכוננת אדם לבטל, דאין מבטלין איסור לכתחילה, רק שיתערב ממילא – כי בכוננת האדם אי אפשר להעלותו ולהוציאן מבית האסורים מקום אשר אסורי המלך אסורים, שהוא במעמקי שלש קליפות הטמאות, רק אפשר שיזדמן זה ממילא על ידי בעל הסיבות ית"ש

הרוצה בתקנת אותו ניצוץ כדי להתגלות על ידי זה אורות יקרות דדברי-תורה בעולם ע"י נפשות יקרות, שיוכלו לצאת ממאסר הקליפה על ידי זה. ויש בזה גם כן ענינים עמוקים בהזדמנות תקלה דאכילת איסור לאיזה אדם במה שלא ידע לזוהר והוא כאונס דרחמנא פטריה, ולמה עשה הש"י ככה – אבל גם זה מחשבות עמוקות מגדול העצה ית"ש לטובת בריותיו. ולפי שדבר זה הוא דרך תקלה ועשיית איסור, על כן אינו בא ע"י אנשים גדולים הראשונים דכמה"ש שאין הקב"ה מביא תקלה במידי דאכילה על ידם (תוס' חולין ה: ואב"מ).
 ודגוים עובדי עבודה זרה נקרא 'זבחי מתים' – שאין בהם שום חיות רוחניות כלל, ואלו אוסרין בכל שהוא, ואין ניתרים ע"י תערובות גם כן, ואין להם תקנה אלא שריפה, ומכל מקום גם אפרו אסור כנקברין וכמאן דאמר בסוף דתמורה חוץ מעצי אשירה, והכי נמי לתקרובת עבודה-זרה דהוקשו למת ליאסר גם אפרן, ואין להם תקנה בקבורה כמת שהוא מהנקברין – דזהו תקנתו שישוּב אל העפר כשהיה ואז ישוב לציץ ולצמוח כעשב השדה בתחית המתים, אבל אלו אין להם תקנה גם בתחית המתים רק כי יבולע המות מן העולם יבטלו לגמרי, וכל קיומם בעולם הזה הוא מציאות המות בו... (מתוך מחשבות חרוץ כ, עמ' 182).

דף מו

'לכנות לה שם... היו קורין אותה בית גליא קורין אותה בית כריא...' – הרמב"ם לא הזכיר דין זה. והמאירי כתב בלשון הזו: 'ראוי לישראל המזכירה לכנות לה שם לגנאי, כדי להסיר לב עובדיה מעליה ולהפוך עבודתו לשם יתברך'. וקצת משמע שלדעתו אין זה חיוב גמור אלא כהנהגה טובה. אבל בשו"ע (יו"ד קמד, טו) הביא הלכה זאת כחיוב: 'צריך לשרש אחר האלילים ולכנות לה שם גנאי'. (וע"ש בפוסקים שנחלקו אם דין זה נוהג רק בארץ ישראל, ששם חייבים לרדוף אחריה ולשרשה, או גם בחו"ל).
 נראה שבהלכה זו כלולים שני דינים: א. דין איבוד ע"ז, שמתבטא בכך שאינה נזכרת בשמה [ומצד זה העלו בגמרא אפשרות 'יכול לא לשבח ולא לגנאי'] ב. לכנותה בכינוי גנאי ובזיון.
 והנה הדין הראשון נכלל במה שכתב הרמב"ם (ע"ז ה, יא) 'לא יאמר אדם לחבירו שמור לי בצד עבודת כוכבים פלונית וכיוצא בה. וכל עבודת כוכבים הכתובה בכתבי הקדש מותר להזכיר שמה, כגון פעור...'.
 והדין השני נראה שהוא נכלל במה שאמרו (במגילה כה: ועוד) 'כל ליצנותא אסירא חוץ מליצנותא דע"ז', שכינוי גנאי גם הוא בכלל ליצנותא. ואכן הרמב"ם שהשמיט דין כינוי גנאי כנ"ל, כמו כן השמיט ענין ליצנותא דע"ז כלל [רק בהגהות מיימוניות פ"י מהל' ע"ז הביאו]. אבל בשלחן ערוך הביא את שניהם (קמד, טו קמו, ה). ושם סבר הרמב"ם שעיקר החיוב הוא משום דין איבוד כדכתב קרא, וענין שם גנאי אינו חיוב אלא הנהגה טובה ומדת חסידות, וכמשמעות דברי המאירי, ולכך השמיט פרט זה [ומצינו כיו"ב שהשמיט הרמב"ם דבר שאינו אלא הנהגה טובה – ע' אגרות משה (חו"מ ח"ב סא, ד) אודות השמטת הרמב"ם ענין פקיקת העזרה בערב פסח. וכן י"ל אודות השמטתו דברי המשנה בר"ה (כו): על ציפוי השופר שבמקדש בכסף או בזהב].
 והמלבי"ם (בפירוש הספרי פר' ראה עה"פ 'ואבדתם את שמם') כתב שלפי פסקי הרמב"ם מפסוק זה למדים שצריך לשרש אחריה ולכך אין מקור להלכה לדין זה לכנותה בגנאי. וע"ע עד"ז בהעמק שאלה נב, ג. וע"ע מנ"ח תלו ובהגהות הגרי"פ פערלא.

'אבני הר שנידלדלו... וחד אמר מותרות' – הרמב"ם (ע"ז ת, ב) כתב שעבדן במקומן [ופרש בכסף משנה

[אבל אם העכו"ם קדמה למרחץ – היה אסור לאדם חשוב כרבן גמליאל לרחוץ בה, שבזה מהנה ומכבד לעכו"ם. אבל לשאר כל אדם מותר לרחוץ שם שלא בטובה. והוא הדין לגינה. רב חמא בר יוסף כפירוש אביי. ע"ע להלן נא].

(ב) אין המרחץ נוי לעכו"ם, אלא אדרבה המרחץ עיקר והעכו"ם טפלה לו.
[אבל אם היה המרחץ טפל ונלוה אליה, היה אסור ברחצה. ולא משום איסור הנאה, שאין הקדש לעבודת כוכבים, אלא משום איסור נויי העכו"ם. ופרשו התוס' שאעפ"י שהמרחץ אינו נוי ויפוי, אך מדרבנן יש לו להאסר משום איסור נוי. (לפרש"י אין הוכחה לדין זה, שאפשר דוקא נוי ממש אסור)].
ג. כולם מבזים אותה בכך שרוחצים שם, ואין נוהגים בה משום אלוה. [ואינו דומה לפעור, כי שם ביוזיו היא עבודתו, משא"כ זו שאין עבודתה בכך (רב חמא בר יוסף. ומשמע לפירוש אחד בגמרא שרבי אושעיא חולק וסובר לדמותה לפעור הלכך אין להתיר מטעם זה. וכן לפירוש רב שימי לדברי ר' אושעיא אסור, שאין ביטול לעכו"ם אלא בשבירה ולא בנהיגת מנהג ביוזיו. ע' להלן נג)].

דף מה

- עא. א. הרים וגבעות הנעבדים, מה דינם ודין ציפוייהם? מה דין התקרובת, ומה דינם של העובדים?**
ב. ביעור עבודת כוכבים בכניסת ישראל לארץ, כיצד סדרו?
ג. העוקר עבודת כוכבים – מנין שצריך לשרש אחריה? ומנין שמכנים לה שם גנאי?
- א. ההרים והגבעות הנעבדים – מותרים בהנאה (לזרוע בהם וליטול מהם אבנים וכו') (רש"י). אבד תאבדון... את אלהיהם. על ההרים הרמים ועל הגבעות – ולא ההרים והגבעות אלהיהם). עשה מעשה בגוף הקרקע – נאסרה (כדלקמן נד). ציפויים המחובר להם; לרמי בר חמא, נחלקו בזה תנא קמא ורבי יוסי הגלילי. ולרב ששת – אסור לדברי הכל (לא תחמוד כסף וזהב עליהם...).**
- א. התוס' מפרשים בציפוי הנעבד, אבל אם אינו עשוי אלא לנוי, יתכן ולכו"ע מותר. [ואולם לדעות הנוקטות לאסור תקרובת, אפשר שגם ציפוי שאינו נעבד אסור, כי בעצם ההרים והגבעות נחשבים 'עבודת כוכבים' אלא שגזרת הכתוב שהם עצמם אינם נאסרים].**
- ב. יש שכתבו בדעת רש"י שהנהגה מציפוי הר וכד', עובר משום 'לא ידבק בידך מאומה מן החרם' וגם משום 'לא תביא תועבה אל ביתך'. ומדברי החינוך (תכח) נראה לכאורה שיש לו ללקות שלש (ע' מנחת חינוך שם). וכן י"א בדעת הרמב"ם (אבי עזרי תליתאה ע"ז ה,ז). ויש אומרים בדעתו שאינו לוקה אלא אחת משום 'לא תחמוד כסף וזהב...'. (מנ"ח שם בשם משנת חכמים).**
- התקרובת שמקריבים אליהם; רש"י הביא דעה המתירה את התקרובת בהנאה [מלבד אם מקריב לגדא דהר' כלומר למזלו (חולין מ)]. וכן נקט ר"י בתוס'. ולדעת ר"ת התקרובת אסורה, כי ההרים נתפסים בשם 'עבודת כוכבים', מלבד אם שוחט בריחוק ממנה, שאינו מתכוין לעכו"ם. (ובדעת הרמב"ם נחלקו המפרשים; ע' ברשב"א ושלטי הגבורים חולין מ; טור יו"ד ד,ה ובית יוסף).**
- משמשי ע"ז של ההרים – אסורים (עפ"י גמרא נב רע"א ובתוס'. וע"ע בשו"ת אבני' חו"מ צט ד"ה אולם ביסוד).**
- עובדיהם – בסייף (ברייתא להלן מו.).**

ב. כשנכנסים לארץ, מצוה לגדע אשורותיהם תחילה, ליתוך מזבחותיהם ולשבר מצבותם. אח"כ כובשים את הארץ ורק אח"כ מבערם ומכלם מן העולם. (ואשיריהם תגדעון [משמע שמשאיר לעת עתה את הגדע]... תשרפון באש. ולרבי יוסי יש לדרוש מאבד תאבדון – אבד ואח"כ תאבדון).

מדברי הרמב"ן (בקדושין לו, ע"ש בריטב"א) מבואר שחייב איבוד עכו"ם לעקרה ולשרש אחריה, לא נאמר אלא בארץ (וכ"ה בט"ז וש"ך ביו"ד סוס"י קמו). והרמב"ם (עכו"ם ז,א) כתב שמצות איבוד נוהגת בכל מקום (אפשר שהוציא כן מפשט הסוגיא בקדושין לו שחובת הגוף היא ונוהגת אף בחו"ל), אבל המצוה לרדוף אחריה אינה אמורה אלא בארץ (ע' בשו"ת שואל ומשיב קמא ח"א רב; העמק שאלה נב,ג; עונג יום טוב נג. והנה מבואר בסוגיא שאף במדבר נהג דין זה שצריך לבערה מן העולם, ממה שהקשה רבי יוסי מכתיתת העגל. ולכן נראה שאף הרמב"ן לא אמר שאין חיוב לכלותה בחו"ל בע"ז שנודמנה בידו, אלא שא"צ לחזור אחריה כדי שלא תהא בשום מקום בעולם, וזו כוונתו באמרו 'לעקרה ולשרש אחריה'. וכן משמע בט"ז סוס"י קמו ועוד).

ג. חכמים (ורע"ק) למדו שצריך לשרש אחריה מן הכתוב אבד תאבדון. ולר' יוסי בר"י, מואבדתם את שמם מן המקום ההוא.

כינוי שם לגנאי לעכו"ם למדו חכמים מואבדתם את שמם. כגון, היו קורים אותה 'בית גליא' (לשון גובה וגילוי) – קורים אותה 'בית כריא' (לשון חפירה ושפלות). 'עין כל' – 'עין קוף'.

נחלקו דעות האחרונים האם דין זה לכנותה בשם גנאי, אמור רק בארץ ישראל, שהרי נאמר ואבדתם את שמם מן המקום ההוא, או בכל מקום (ע' פרישה ט"ז ונקוה"כ סוס"י קמו).

דפים מה – מו

עב. מה דינו של האילן הנעבד, לענין חיוב ביעור ואיסור הנאה – באופנים דלהלן:

א. נטעו ולבסוף עבדו.

ב. נטעו מתחילה לכך.

ג. אילן שניטע מאליו ועבדוהו.

א. אילן [וכן זרעים וירקות] שנטעו ולבסוף עבדו; לדברי רב ששת נחלקו בו תנאים: לתנא קמא מותר, ולרבי יוסי הגלילי ורבי יוסי ברבי יהודה – אסור (ואשיריהם תגדעון – איזהו עץ שגידועו אסור ועיקרו מותר הוי אומר אילן שנטעו ולבסוף עבדו).

[פרשו ראשונים שסוגיתנו סוברת שעיקר האילן מותר לדברי הכל, לא נחלקו אלא על התוספת שהוסיף לאחר שנעבד. ואילו להלן (מה) מסיקה הסוגיא שהתוספת אסורה לדברי הכל, ולא נחלקו התנאים אלא על עיקר האילן. (ע"ש)].

א. לרמי בר חמא, כתבו התוס' שלדברי הכל אסור. ולהלכה, אילן שנטעו ולבסוף עבדו – עיקרו מותר ותוספתו אסורה.

ב. לפרש"י (כפי שפרשוהו התוס'), מדובר כשורע גרעין ואח"כ צמח האילן ועבדו, אבל אם נטעו אילן – לדברי הכל אסור. ולפירוש התוס', בגרעין לדברי הכל מותר, שאין זו תפיסת יד אדם, ובנטעו אילן מחלוקת.

ב. נטעו מתחילה לעבודת כוכבים – אסור לדברי הכל, וחייבים לגדעו ולשורפו כמפורש בכתוב. כתב הרמב"ן [דלא כ"ש אומרים]: למאן דאמר (נא). עבודת כוכבים של גוי אינה אסורה עד שתעבד, אין האילן אסור אלא אם כן עבדוהו קודם שנטעוהו או קודם השרשה, וכן אם היתה שם ע"ז ונטעו עליה האילן לצל. אבל בלאו הכי מותר, שהרי בשעת חלות האיסור הוא מחובר ואין דינו להאסר [ודינו כנטעו ולבסוף עבדו. וכן הדין בנטעה ישראל. ע' מקור מים חיים יו"ד קמה].
ויש מהראשונים שכתב שבנטע גרעין, לעולם אין האילן נאסר עד שיעבד, שהרי לא עשה הגוי בידיו את הע"ז (עפ"י תורי"ד מה, מהדו"ג).

ג. אשירה שניטעה מאליה מותרת, כדין הרים וגבעות (רש"י ותוס'). התוס' כתבו שלפי פרש"י [ולא לפי פירושם], אין מותר לחכמים אלא אם גם הגרעין שצמח האילן ממנו, בא מאילן הניטע מאליו, וכן עד ששת ימי בראשית, אבל בלאו הכי נחשב כ"ש בו תפיסת ידי אדם' ואסור.

מבואר בגמרא שאילן יבש דינו כאילן חי הגם שנשתנה מברייתו, ואינו נאסר אם אין בו תפיסת יד אדם.

דף מו

עג. א. דבר תלוש שלא היתה בו תפיסת יד אדם, כגון אבני הר שנידלדלו מאליהן או ביצה שנולדה, האם נאסר משום 'נעבד'?

ב. האם בעלי חיים נאסרים משום 'נעבד'?

ג. הר שעבדו לו – האם אבניו כשרים למזבח?

ד. אתנן זונה שהוא מחובר לקרקע – האם כשר לבית ה'?

ה. ישראל שזקף לבינה להשתחוות לה – האם מותרת או אסורה? מה הדין כשהשתחוה לה [הוא או גוי] וכשלא השתחוה? האם יש חילוק בין לבינה לביצה?

א. אבני הר שנידלדלו מאליהן (ולא זקפן אדם); נחלקו בני רבי חייא עם רבי יוחנן האם מותרות (כשם שמצינו בהר ובעלי חיים שמותרים אעפ"י שנשתנו מברייתם, לפי שאין בהם תפיסת יד אדם) או אסורות (שקץ תשקצנו ותעב ותעבנו; אעפ"י שיכול אתה לדורשו להתר – אל תדרשנו, שכל דרשות שאתה דורש בעבודת כוכבים לא תדרשם אלא לשקץ ולאסור ואין לך להתיר בו אלא מה שהתיר לך הכתוב בפירוש. רש"י).

מבואר בגמרא שהוא הדין לביצה שנולדה ולא נעשה בה מעשה, כגון זקיפה – דינה כאבני הר שנידלדלו ועבדו להן.

א. הרמב"ם פסק לקולא, והראב"ד הרמ"ה והר"ן – לחומרא.

ב. נחלקו הראשונים האם מדובר רק כשהאבנים במקומן או אפילו אם יד אדם הזיזתן למקום אחר, אין זה נחשב 'תפיסת יד אדם'.

ב. בעלי חיים שעבדו להם, מותרים להדיוט ואסורים לגבוה (מן הבקר – להוציא את הנעבד. ומכך שגילה הכתוב לאסרם לגבוה, מכלל שלהדיוט מותרים, שהרי כל האסור להדיוט פסול ממילא לקרבן. תמורה כט.).